

Ольга Федько

викладач кафедри філології та перекладу Українського державного університету науки і технологій, м. Дніпро, аспірант кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, fedkoolha@gmail.com

БАРОКОВА ПРОЗА XVII СТ. У ПРАЦІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

«НАШЕ ПИСЬМЕНСТВО»

Українська барокова проза все активніше стає сьогодні об'єктом публікацій та дослідження у науковому дискурсі. Це тритомне видання творів Інокентія Гізеля (Лариса Довгань, 2005) «Треносу» Мелетія Смотрицького (Ростислав Радишевський, «Літосу» Петра Могили (Ростислав Радишевський, 2018). Це наукові дослідження Ростислава Радишевського, Наталії Поплавської, Руслана Ткачука, Ольги Новик, Олени Матушек та інших, які відкривають шляхи до реінтерпретації цього важливого сегменту українського письменства.

Варто зауважити, що наукове дослідження української барокової прози, окреслення її стильових особливостей, але без означення «барокова», започатковане у працях харківського дослідника Миколи Сумцова, який у 80-х роках XIX ст., працюючи над створенням систематизованої історії української літератури ХУІІ ст., опублікував монографії про Лазаря Барановича, Іоанікія Галятовського, Інокентія Гізеля, що є яскравими представниками тогочасної української прози.

Мета дослідження – з'ясування специфіки трактування української барокової прози ХУІІ ст. у праці Богдана Лепкого «Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів» (Краків, 1941, 135 с.).

Богдан Лепкий свої медієвістичні дослідження розпочав у праці «Начерк історії української літератури», перший том якої з'явився в 1909 році, другий – 1912 рік у м. Коломия, коли активно велися дискусії навколо питання про значення культурної спадщини Київської Русі. У праці дослідник звернувся до проблеми засвоєння візантійського та європейського досвіду в українському письменстві, а також неабияку роль відвів систематизації жанрів, які буди

засвоєні з перекладних книг і взаємодіяли з усною народною словесністю. Історію українського письменства у цій праці доведено до кінця ХУІ ст.

Студії української барокової прози Богдан Лепкий продовжив у праці «Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів», що вперше опублікована у Кракові 1941 року [1]. Праця складалася із 15 розділів, п'ять з яких приурочено дослідженню давнього письменства (Початки української літератури, Слово про Ігорів похід, Галицько-Волинська література, Нові подихи в літературі, Література козацької доби). У ній дослідник продовжив декларувати своє прагнення довести національну самодостатність як давнього українського письменства, так і нової української літератури (розділи «Відродження української літератури», «Шевченко та його доба», «Письменство Західної України», «Пошевченкова доба», «Іван Франко й галицька література», «Жінки-письменниці», «Український театр», «Поезія довоєнної доби», «Література воєнна і повоєнна», «Історія літератури й літературна критика»).

За основу періодизації давнього письменства Богдан Лепкий обирає історичний підхід та певну закономірність, яка проявляється у стилістиці творів. Услід за Дмитром Чижевським (праця «Український літературний барок», перший том якої також з'явився у 1941 році) він намагається окреслити своє бачення барокового стилю, наголошуючи, що «світла доба українського барока» утвердилася у період гетьманування Івана Мазепи і відносить його до «козацької доби», яка, за його переконанням, розпочинається від «унії з Римом (1596)»: «Козацький період, такий бурхливий і кривавий, все ж таки відновив традицію колишньої державної незалежності, слово «козак» стало синонімом лицаря» [1, с. 38].

Визначними представниками, які внесли вагому лепту в українську барокову прозу ХУІІ ст., він називає полемістів Івана Вишенського, Юрія Рогатинця, Мелетія Смотрицького, Іпатія Потія, Веніаміна Рутського та проповідників Іоанікія Галятовського, Лазаря Барановича. Іпатія Потія називає «рушійним духом унії, аристократ у змісті, а в формі такий, як коли йому треба.

Часто забирає слово (лишив 17 праць) і воює сильними аргументами, однаково сильний у теології, як і в публіцистиці, Пише темпераментно, наче б у руці мав не перо і не владний жезл, а шаблю» [1, с. 40]. До визначних барокових творів у праці «Наше письменство» віднесено твір Юрія Рогатинця «Пересторога», що названий релігійно-політичним памфлетом, «написаного барвисто й поетично, майже чистою, народною мовою». У «Треносі» Мелетія Смотрицького Богдан Лепкий помітив «літературний твір, що хапав за серце, зворушував, грав на нервах» [1, с. 42].

Цікавими щодо жанрової специфіки та використання художнього досвіду попередників є для Богдана Лепкого «Життя Святих» Дмитра Тупталенка (Димитрія Туптала), збірник проповідей «Ключ розуміння» Іоанікія Галятовського. А Антонія Радивиловського назвав «знаменитим проповідником-символістом», який «особливу увагу присвятив у своїх проповідях українським святим і, хоч сам аристократ, розвивав демократичні й чоловіколюбні погляди, проповідував рівність людей, гармонію між словом і ділом, ставав в обороні жінок і картав визиск, лихву й несправедливість суддів» [1, с. 44].

У ХУІІІ ст. з'являється і нова модифікація жанру літописів, що був властивий українському письменству ще з часів князювання Ярослава Мудрого, – історично-мемуарна проза. Її поява започаткована так званими місцевими (крайовими) літописами, а жанровими формами стали хроніки, козацькі реєстри, щоденники та козацькі літописи, в яких узагальнювався історичний шлях українського народу від Київської Русі до початку ХУІІІ ст. На відміну від літописних пам'яток попередніх епох, у бароковій літописній прозі залучаються нові документальні джерела (урядові та монастирські архіви, друковані та рукописні зарубіжні хронічки, козацькі реєстри), посилюється і критичне ставлення до цих джерел, а літописна форма викладу активно замінюється розгорнутою літописною розповіддю, в якій простежується науковий підхід авторів до трактування ключових для української історії подій. Вони дозволяли собі вже суб'єктивно їх тлумачити. Простежується

аналітичний підхід до предмета художнього осмислення, метою якого є створення переконливої літературної моделі тієї чи іншої події. Наприклад, популярними концептами стала модель християнізації Київської Русі.

Цим пам'яткам відведено вагоме місце у праці Богдана Лепкого. Він вважав, що саме у них «героїчна козацька доба знайшла свій живий відгук». До найважливіших, які зберегли дух минувшини, автор відніс Густинський літопис, «Хроніку» Феодосія Софоновича, «Синопис», літописи Самовидця, Габянки, Величка і «Історію Русів». Правда, більше уваги приділяє їх авторам. Наприклад, автор літопису Самовидця, за його переконанням, «стає по боці городових козаків. Знає тайни внутрішньої та заграничної політики, тверезо дивиться на наші історичні події, але це не ослабляє його любови до рідного краю та народу» [1, с. 44]. А «Історія Русів», як вважає письменник, мала «найбільший вплив на життя української інтелігенції», твір є «патріотичним», «самостійницьким, ворожим до найманців» [1, с. 46].

Отже, на основі аналізу праці Богдана Лепкого «Наше письменство» варто зауважити, що у ХУІІ ст. Україна переживала значні зміни у культурно-політичному та церковно-релігійному житті, які визначили її подальший історичний розвиток. Вагоме значення у цьому поступі мала барокова проза, своєрідний інструмент формування національних основ письменства. Вона наповнюється новим змістом, набуває нових функцій та досягає культурної рівносильності із західноєвропейською. Її барокова специфіка стає важливим тогочасним літературним явищем. Наукові студії Богдана Лепкого дозволяють потвердити її специфічні особливості. Такі судження Богдана Лепкого про українські прозові твори ХУІІ ст. дали підстави для певних авторських висновків. Він переконаний, що завдяки їм українське письменство збагатилося непересічними творами, завдяки яким виробився певний стиль, «появився дотеп та іронія».

Список використаної літератури

1. Лепкий Богдан. Наше письменство. Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів. Краків, 1941, 135 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/20886/file.pdf>